

Projectnummer: 24233
Projectnaam: Hoevelakense Bos

Stellers: 5.1.2e
Dhr. J. de Graaf

E-mail: 5.1.2e@expload.nl

Datum: 2 juni 2025

Bezoekadres: Pascalweg 2^e
Postcode: 4104 BG, Culemborg
Telefoon: 5.1.2e
E-mailadres: info@expload.nl
KVK: 54955890

Opdrachtgever: Gemeente Nijkerk
Contactpersoon: 5.1.2e

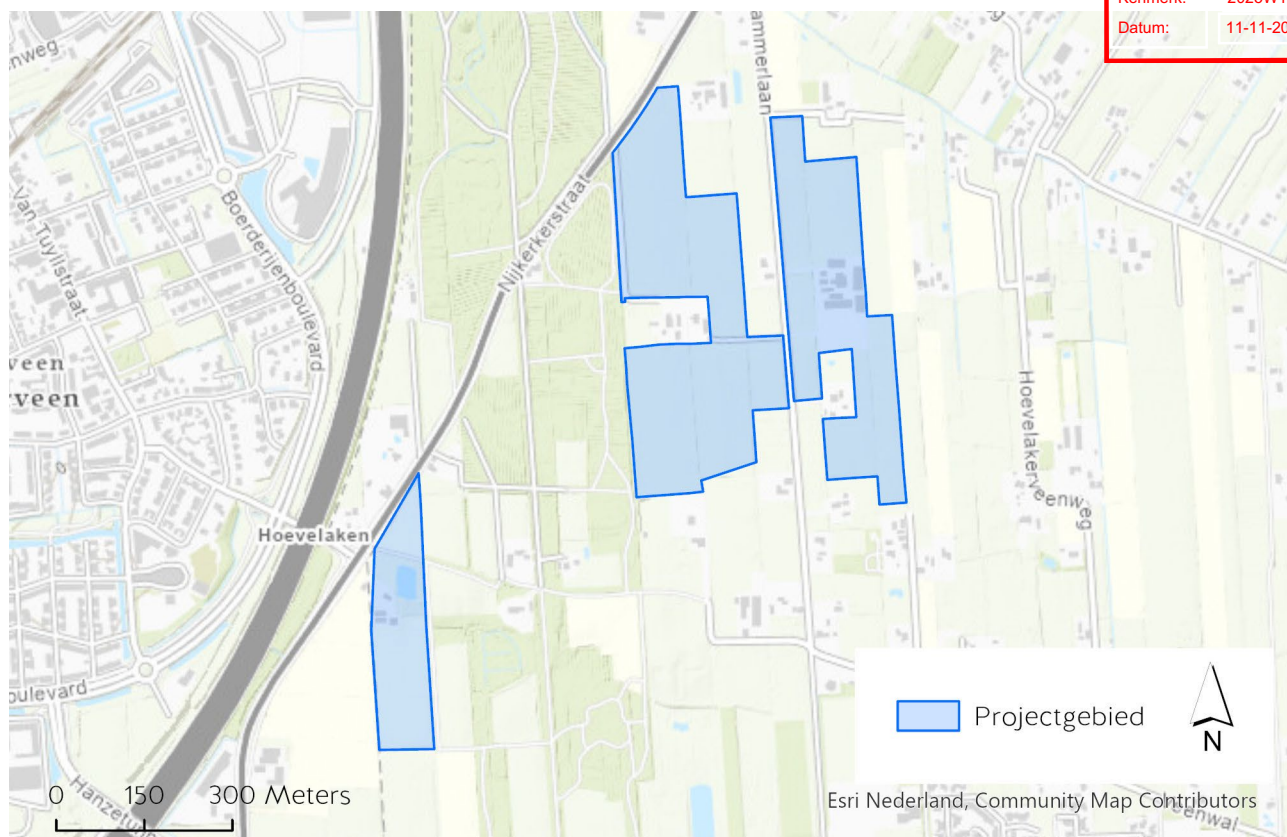
EXPLOAD

PROJECTMEMO

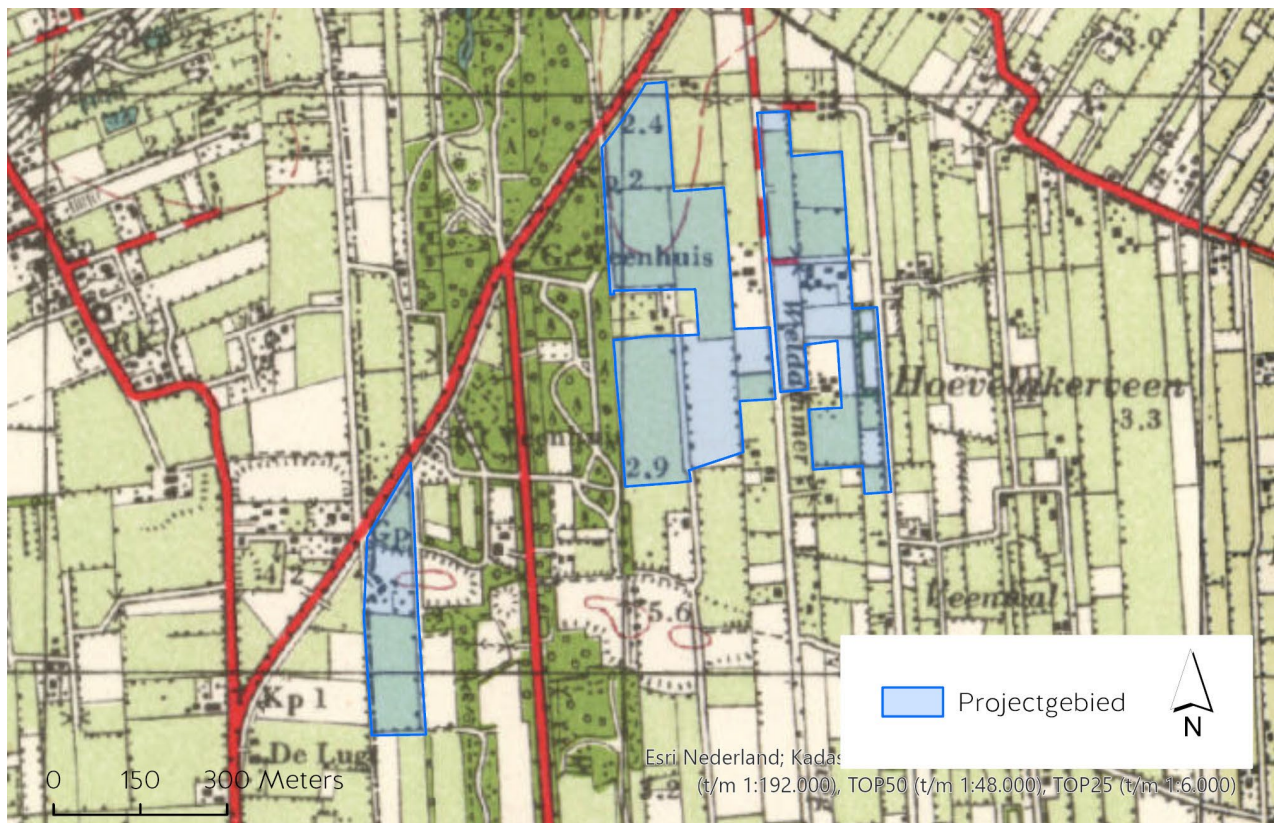
Onderwerp: Projectgebied Hoevelakense bos onderzoek conflictperiode ontplofbare oorlogsresten

INLEIDING

Expload heeft van gemeente Nijkerk opdracht gekregen voor het uitvoeren van een onderzoek conflictperiode naar ontplofbare oorlogsresten voor de gehele gemeente Nijkerk. In deze opdracht werd aangegeven dat het projectgebied bij de Hoevelakense bos een prioriteitslocatie is. Voor deze locatie heeft de gemeente gevraagd eerder conclusies te kunnen ontvangen met betrekking tot de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten. Deze memo voorziet in deze vraag. In de memo worden kort de gebeurtenissen, die relevant zijn voor het projectgebied uiteengezet. Uitgebreide toelichting en bronverwijzing zal terug te vinden zijn in het gemeentebreed onderzoek. De relevante gebeurtenissen zijn geanalyseerd en de conclusies specifiek voor de prioriteitslocatie zijn hieronder uiteengezet. Zie figuur 1 voor de afbeelding van de prioriteitslocatie.

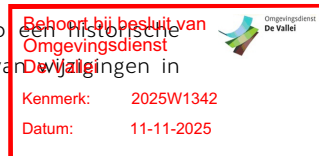

Figuur 1 Onderzoeksgebied

Figuur 2 Onderzoeksgebied op een topografische kaart van 1955

In figuur 1 en 2 is het projectgebied Hoevelakense bos afgebeeld op de huidige topografie en op een historische topografische kaart van 1955, wat overeenkomt met de situatie in WO-II. Hierop is te zien dat los van wijzigingen in percelen, het projectgebied nagenoeg onveranderd is gebleven.

RELEVANTE GEBEURTENISSEN

Luchtaanval 8 december 1944

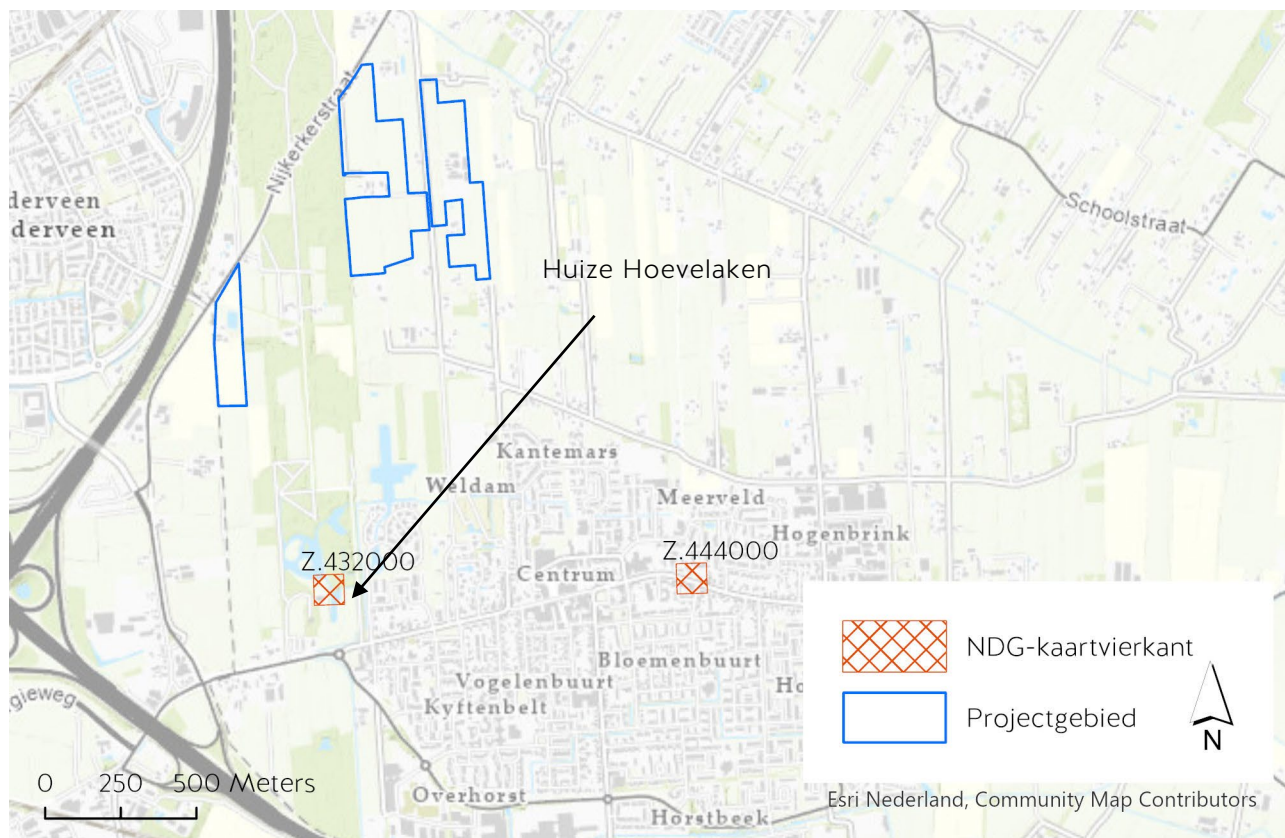
Zeven van elf uitgezonden Typhoons van No. 164 Squadron en No. 123 Wing beschoten het hoofdkwartier van de NSDAP in kaartvierkant Z.432000 met in totaal 45 raketten met een fosfor gevechtsskop van 25 lb. Er werd rook en diverse branden waargenomen.¹

Tien van twaalf uitgezonden Hawker Typhoons van No. 198 Squadron en No. 123 Wing beschoten hetzelfde doel met in totaal 80 raketten met een fosfor gevechtsskop van 25 lb. Bij aankomst was het gebouw rook gehuld door de aanval kort daarvoor van No. 164 Squadron. Evengoed werd de aanval doorgezet. Er werden veel treffers waargenomen waarbij een verwoest gebouw werd en rook steeg tot 100 voet hoogte op. Twee Typhoons keerden niet terug, waarvan één getroffen werd door Flak bij het doelgebied en in de lucht explodeerde.² Het Operations Record Book van No. 123 Wing bevat geen operationele gegevens. Zie figuur 3 voor de locatie van de opgegeven kaartvierkanten.

Volgens lokale verslaglegging werd het huis "Te Hoevelaken" , beschadigd door een bominslag, welke overeenkomt met de opgegeven locatie door de 2TAF, zie figuur 3. Het Huis werd gebruikt als regionaal hoofdkwartier voor de bouw van onder andere bunkers. De raketten sloegen tijdens de aanval ook in, in de bosvijver. In de zomer van 1946 zakte het waterpeil waardoor de fosfor gevechtsskopen van 25 lb. niet meer onder water lagen en alsnog tot ontbranding kwamen.

¹ Noot: in het ORB van No. 164 Squadron is abusievelijk 'near Hilversum' vermeld.

² Het ORB van No. 198 Squadron vermeldt Z.444000 als kaartvierkant, waarschijnlijk refererend aan Hoevelaken.

Figuur 3 NDG-kaartvierkanten voor de aanval op 8 december 1944

Luchtaanval 19 april 1945

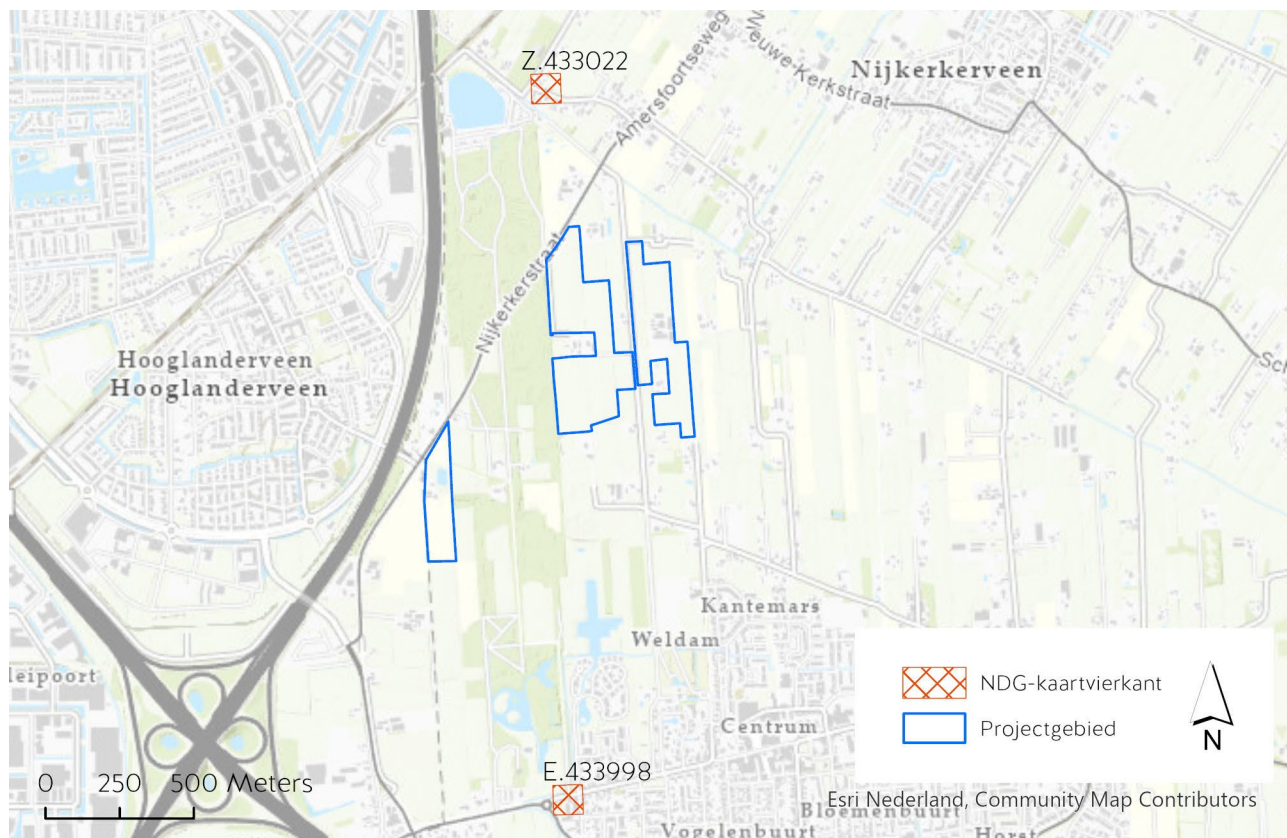
Zestien Hawker Typhoons van No. 146 Wing bombardeerde en beschoten om 20:10 uur mortieren en zelfrijdend geschut in de bossen in kaartvierkant E.433998. Alle bommen kwamen in het bos terecht dat ook twee keer werd beschoten. Er werden geen resultaten en bewegingen waargenomen.

- Acht Typhoons van No. 266 Squadron en No. 146 Wing bombardeerden en beschoten geschuts- en mortierposities in een bos in kaartvierkant Z.433022 met in totaal 16 x 500 lb. brisantbommen.
- Acht Typhoons van No. 193 Squadron en No. 146 Wing bombardeerden en beschoten geschuts- en mortierposities in een bos in kaartvierkant E.433998 met in totaal 16 x 500 lb. brisantbommen. No. 193 Squadron bombardeerde de posities in de zuidelijke helft van het bos, No. 266 de posities in de noordelijke helft van het bos.³ Zie figuur 4.

Volgens literatuur steeg om 19:40 uur vanaf een vliegveld in Zuid-Nederland een aantal Typhoons op van het 193^e Squadron die de bossen rondom kasteel „Hoevelaken” met raketten en 16 bommen van 500 lb. aanvielen. De acht vliegtuigen landden die avond weer veilig op hun thuisbasis.⁴

Behoort bij besluit van
Omgevingsdienst
De Vallei
Kenmerk: 2025W1342
Datum: 11-11-2025

³ De 2nd TAF Daily Log vermeldt slechts één noordelijk kaartvierkant en een bomafworp van één Squadron. De War Diary van 1 Canadian Army vermeldt alleen het zuidelijke kaartvierkant.
45.1.2e Bevrijdingskroniek Noord-West Veluwe april-november 1945 (1983) p. 86

Figuur 4 NDG-kaartvierkanten voor de aanval op 19 april 1945

Duitse verdedigingswerken

Vanaf oktober 1944 werd de Grebbelinie, voor een laatste keer aangepast, deze keer door de Duitse bezetter. Deze verdedigingslijn kreeg de naam 'Pantherstellung'. Deze linie kwam tussen Veenendaal en Amersfoort langs de Grebbelinie te liggen en boog hierna af naar Hoevelaken en Nijkerk. In de Pantherstellung werden meer dan 20 bunkers gebouwd, vrijwel allemaal van het type R 703. Aanvankelijk werd rekening gehouden met een verdediging naar het zuidwesten, maar daar kwam in april 1945 definitief een einde aan. Nadat de geallieerden vanuit het oosten de Rijn en IJssel waren gepasseerd, moest de stelling naar het oosten worden gericht. De Duitse dreiging om grote delen van ons land onder water te zetten heeft de opmars van het Canadese leger over de IJssel op 11 april 1945 tijdelijk tot staan gebracht. Van de serie bunkers tussen Amersfoort en Nijkerk, staan er nog vier. De overige zijn na de oorlog met springstof verwijderd, of in de grond verzonken.

Naast bunkers lag als onderdeel van de stelling een tankgracht, gelegen tussen de spoorlijn Nijkerk en Hoevelaken, en door het onderzoeksgebied liep. Zie figuur 6.

Behoort bij besluit van
Omgevingsdienst
De Vallei
Kenmerk: 2025W1342
Datum: 11-11-2025

Bevrijding april 1945

Op 19 april kreeg luitenant-kolonel 5.1.2e van Loyal Edmonton het bevel om een concentratie vijanden bij Hoevelaken te verdrijven. Hij nam een compagnie infanteristen mee met zes tanks, antitank-kanonnen (4 SP's⁵ en 3 inch mortieren) en MMG-carriers⁶ om via Terschuur en Hoevelaken de bossen ten noorden van dit dorp uit te kammen. Aanvankelijk verliep de actie zonder problemen. Tussen Terschuur en Hoevelaken werd een wegversperring moeiteloos gepasseerd en bij aankomst in Hoevelaken gingen bij het verschijnen van de Canadezen de vlaggen uit en kregen de soldaten een blijde ontvangst. Aan de westzijde van het dorp stuitten de Canadezen echter op een fors wegblokkade dat onder bescherming van Duitse SP's en mortieren lag. Met de 17 pnd Sherman-tanks werden er gaten in geschoten waarna de pionierssectie, onder commando van luitenant 5.1.2e, tot driemaal toe vergeefs trachtte de versperring op te blazen. De eenheid kreeg daarna opdracht zich terug te trekken. Hierbij kwamen meerdere soldaten om het leven.

Op 21 april werd een peloton van de C-company R22R, onder commando van kapitein 5.1.2e naar Hoevelaken gedirigeerd waar de Duitsers nog steeds de westkant van het dorp en de omgeving beheersten. Om 09:00 uur arriveerde de eenheid even ten oosten van huize Hoevelaken, maar bij een wegversperring kwam de opmars tot stilstand. De rest van de C-cie schoot echter te hulp met steun van vier Sherman-tanks van het TTR-Regt., onder commando van kapitein 5.1.2e.

Tegen 12:00 uur bevond de Charlie-company zich in en om de Hervormde kerk in Hoevelaken, maar de bossen rondom het kasteel werden nog steeds door de Duitsers bezet waardoor een verdere opmars van de Frans-Canadezen was uitgesloten. Het 2nd Regt. RCA⁷ voerde nu een artilleriebeschieting op de bossen bij Hoevelaken uit.

De gevechten zouden de hele dag en nacht doorgaan waarbij de Charlie-company van R22R⁸ hulp kreeg van de „A”, „B” en „D”-compagnie, die vanuit het noorden de aanval op Hoevelaken inzetten. Laat in de avond van 22 april was de helft van de bossen in Canadese handen. De R22R telde drie gewonden en 1 gesneuvelde. Inmiddels was ook de 1e compagnie van het Dutch National Battalion, onder commando van luitenant 5.1.2e, bij het R22R. aangekomen en nam de plaats van de B-compagnie nabij Slichtenhorst in. Pas in de loop van de dag op 23 april gelukte het de Canadezen om Hoevelaken onder controle te krijgen. Voorafgegaan door een tien minuten durende artilleriebeschieting van het 2nd Regt. RCA en het 3rd Medium Regt. RA viel de D- compagnie met Wasp's⁹ en twee M10 SP's aan door de bossen in zuidelijke richting naar huize „Hoevelaken” en Vinkenhoef. Al na korte tijd hadden de twee M10's 120 brisantgranaten afgevuurd en vroegen om munitie-aanvoer. Om tien uur werden nog eens twee „Achilles”- SP's ingezet en tegen 12:00 uur was huize „Hoevelaken” in Canadese handen. De D-compagnie had die middag voortdurend vuurcontact met de Duitsers ten zuiden van Hoevelaken en Vinkenhoef. De SP's werden nu door vier Sherman-tanks afgelost en 's avonds bereikte de A-compagnie, die westelijk van de weg Nijkerk-Hoevelaken zuidwaarts trok, De Hoef, 1 km ten westen van het dorp Hoevelaken. De „C” en „D”-compagnies waren pas laat in de middag meester in Hoevelaken.

Mijnenvelden

Op een onbekende datum werd mijnenveld 10 van kaart 369 gelegd. Het is niet bekend of en hoeveel mijnen er werden gelegd. Op 5 juli 1946 werd het veld nogmaals doorzocht, waarbij niets werd aangetroffen. Het is niet duidelijk op welke datum de eerste zoekactie plaatsvond. Op 16 mei 1946 werden 1 Tellermine '35 en twee granaten aangetroffen, maar hierbij is niet toegelicht in welk veld. Het is onbekend of er nog sprake is van het achterblijven van mijnen. Er is sprake van een leemte in kennis.

⁵ Self-propelled artillery (zelfrijdende artillerie)

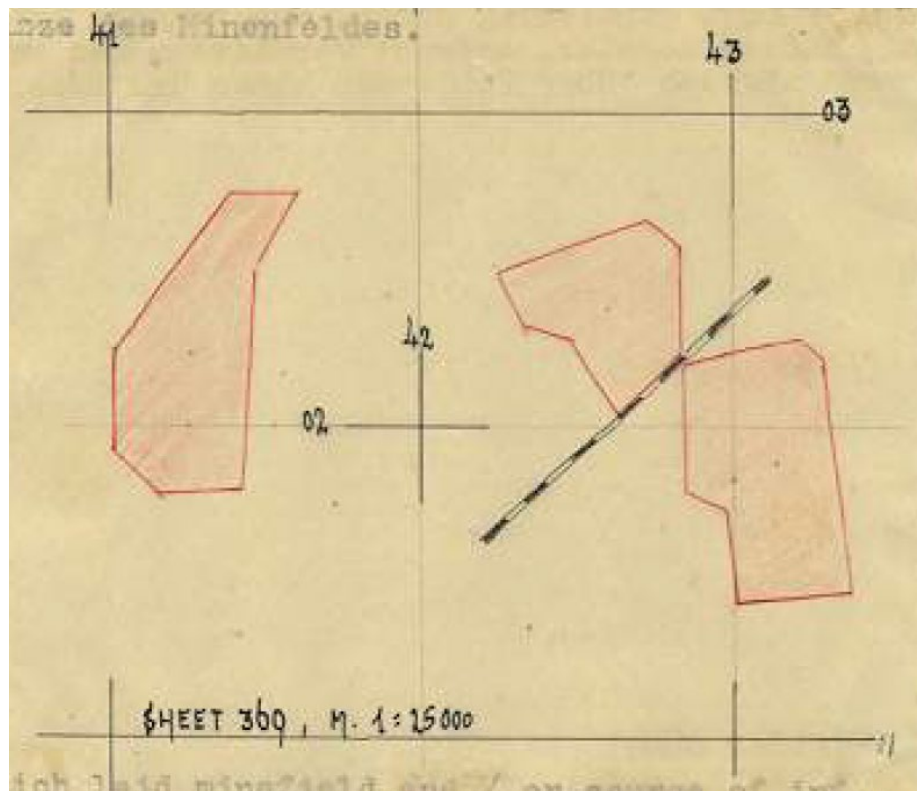
⁶ The Carrier, Medium Machine Gun (tank)

⁷ Regiment Royal Canadian Artillery

⁸ Royal 22nd Regiment

⁹ Self-propelled gun (Duits)

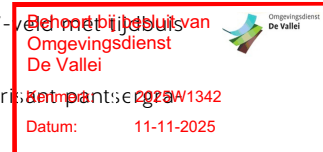

Figuur 5 Mijnenveld 10 kaart 369 (EOD)

EOD-meldingen

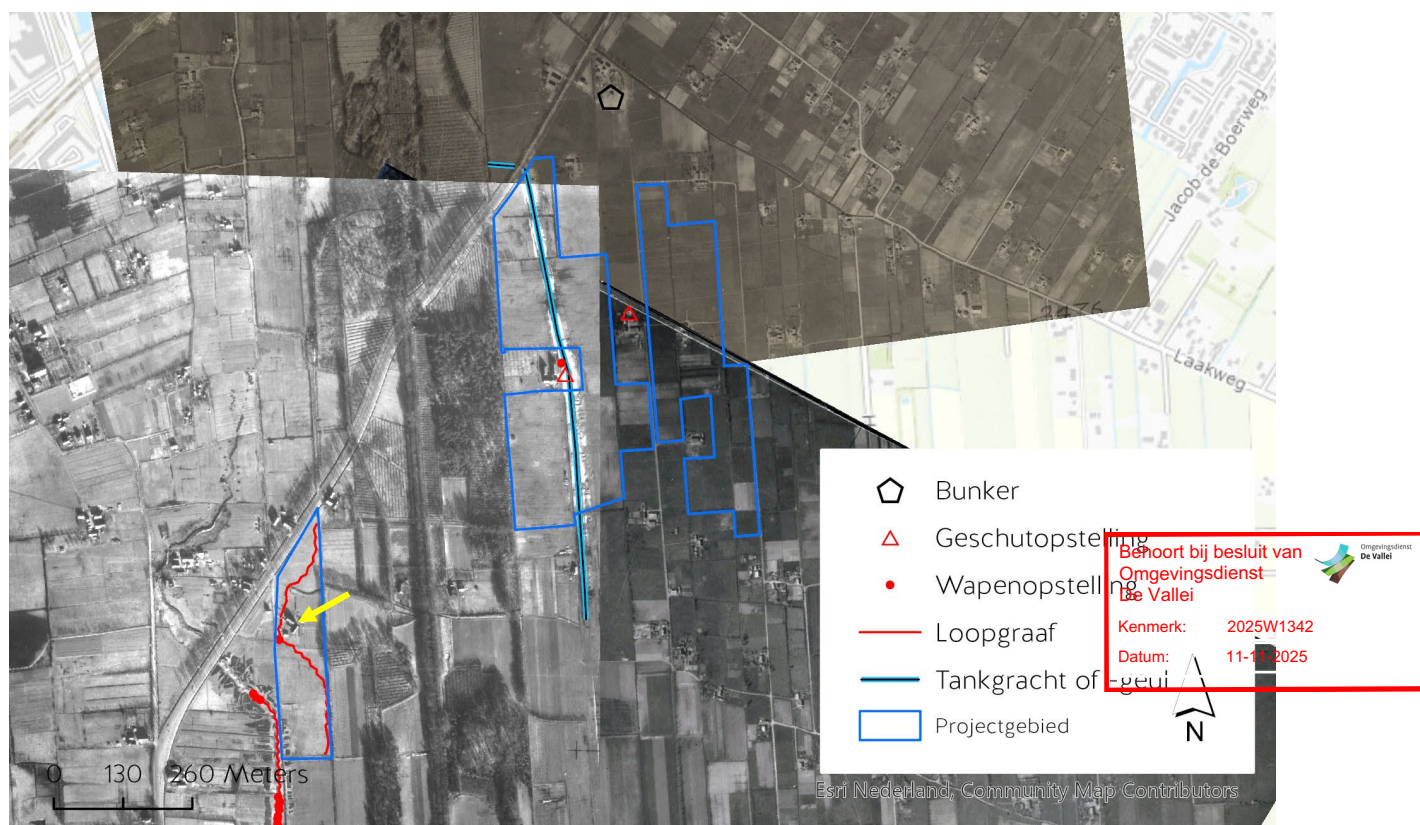
- EOD MORA 19830891:** In het Hoevelakense Bos op een fietspad werd een brisantgranaat Oudhollands 75 mm met ontsteker aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 19883420:** Ter plaatse van een weiland aan de Weldammerlaan in Hoevelaken werd een brisantgranaat 75 mm met ontsteker aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 19990986:** Ter plaatse van Nijkerkerstraat 22 in Hoevelaken werd een handgranaat Mills 36 aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 19991441:** Ter plaatse van een bosperceel aan de Nijkerkerstraat in Hoevelaken werd een vliegtuigbom 500 lb. met neuspistool no. 44 niet gewapend, aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 19992076:** In een weiland bij Weldammerlaan 12 in Hoevelaken werd een oefenbrisantgranaat van 7,5 TL, zonder ontsteker en verschoten aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 20181430 Hoevelakense bos:** Ter plaatse van het Hoevelakense Bos (Nijkerkerstraatweg-Boslaan) werd een Brisantbom Mk 4 (Mk9) 500 lbs MC met neuspistool No 44, gewapend, aangetroffen en geruimd door de EOD. De bom werd in eerste instantie gevonden door twee amateurarcheologen in het beschermde natuurgebied het Hoevelakense Bos. Het explosief lag op 75 centimeter diepte horizontaal in de grond. Hoe deze hier was gekomen was niet duidelijk. Wanneer de bom was afgeworpen, was dieper in de harde bodemlaag ingedrongen en met de punt omhoog wijzen. De bom was als gewapend beschouwd, de ontsteker in de staart ontbrak. De bom werd ter plaatse onschadelijk gemaakt.
- EOD MORA 20190378:** Ter plaatse van de Weldammerlaan 9 in Hoevelaken werd een brisant pantsergranaat van 8,8 cm met schokbuis, niet verschoten, aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 20201581:** Ter plaatse van Nijkerkerstraat 26 in Hoevelaken werd een verschoten 20 mm brisantgranaat met schokbuis aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 20210550:** Ter plaatse van de Nijkerkerstraat in Hoevelaken werd een pantser- brandgranaat 20 mm verschoten, aangetroffen en geruimd door de EOD.
- EOD MORA 20240143:** Bij een putcontrole aan Nijkerkerstraat 22 in Hoevelaken werd een brisantgranaat 12 cm mortier met restant schokbuis, niet verschoten, aangetroffen en geruimd door de EOD.

Luchtfoto-onderzoek

Er zijn geen luchtfoto's beschikbaar van direct na de artilleriebeschietingen en grondgevechten om te kunnen bevestigen of het onderzoeksgebied onder artillerievuur heeft gestaan. De eerst beschikbare luchtfoto's zijn van 9 juli 1945 en van grote hoogte schaal waardoor details informatie niet goed zichtbaar is. Kraters van geschutmunitie kunnen hierop niet worden waargenomen. Op de luchtfoto's van april 1945 vóór de bevrijding zijn wel de verdedigingswerken waar te nemen. Samen met de Defence Overprint zijn de volgende verdedigingswerken waargenomen in/nabij het onderzoeksgebied:

1. Tankgracht: loopt door het onderzoeksgebied;
2. Pillbox (wapenopstelling in bunker): Weldammerlaan 7
3. Loopgravenstelsel met wapenopstellingen: in het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied en tussen het onderzoeksgebied en de Nijkerkerstraat.

Figuur 6 Duitse verdedigingswerken op luchtfoto's van 3 februari 1945 (4-1701, 4217), 8 april 1945 (4-2212, 4030) en 13 april 1945 (4-2285, 4028)

ANALYSE CONFLICTPERIODE

De raketaanval op 8 december 1944 en een deel van het bombardement op 19 april 1945 vonden plaats op Huize Hoevelaken, gelegen ongeveer 600 meter ten zuiden van het projectgebied. Een deel van het bombardement op 19 april 1945 vond plaats op een kaartvierkant ten noorden van het projectgebied in het bosgebied. Zie figuur 2.

Er zijn geen aanwijzingen zichtbaar op luchtfoto's of in bronmateriaal dat er mogelijk vliegtuigbommen in het projectgebied zijn terechtgekomen als blindgangers. Echter de twee vondsten van een 500 lb. vliegtuigbom (MORA's **19991441 & 20181430**) welke zijn aangetroffen in het Hoevelakense Bos en mogelijk wel afkomstig zijn van het bombardement dat daar op 19 april 1945 heeft plaatsgevonden. Volgens de verslaglegging werd de aanval uitgevoerd door acht Typhoons van No. 266 Squadron met 16 x 500 lb. vliegtuigbommen aan boord. Dit betekent dat elk vliegtuig twee bommen bij zich had. Daarbij hebben de gevonden bommen het zelfde neuspistool no. 44 en beide ogenschijnlijk niet gewapend.

Expload houdt daarom rekening met het scenario dat ter plaatse van het bos één vliegtuig twee 500 lb. brisantbommen niet gewapend heeft afgeworpen. Het is niet aannemelijk dat twee afzonderlijke vliegtuigen één vliegtuigbom heeft afgeworpen om te laten detoneren en één vliegtuigbom niet gewapend zou afwerpen. Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen dat er binnen het projectgebied vliegtuigbommen als blindganger kunnen zijn achtergebleven.

LEEMTE IN KENNIS

Grondgevechten en artilleriebeschietingen

Volgens de gevechtsverslagen en lokaal bronmateriaal vonden op het Hoevelakense Bos binnen kaartvierkant Z.4301 artilleriebeschietingen plaats door zowel Duitse als geallieerd geschut. Daarnaast was er gevochten in en rondom de Hoevelakense Bos, waarbij de Canadese infanterietroepen met ondersteuning van tanks de Duitse troepen bestreden en de verdedigingswerken uitschakelden. De EOD-meldingen rondom het onderzoeksgebied bevatten meldingen van niet verschoten (geschut)munitie van met name Duitse makelarij van kalibers 8,8 cm en 12 cm, wat wijst op Duitse aanwezigheid. Daarnaast werden enkele geallieerde geschutmunitie aangetroffen in de vorm van een 20 mm pantserbrandgranaat¹⁰ en een 75 mm brisant pantsergranaat, welke niet was verschoten. Dit duidt op tenminste de aanwezigheid van geallieerde troepen en mogelijk artilleriebeschietingen.

Echter uit het geraadpleegde bronmateriaal kan vooralsnog niet worden herleid met welke intensiteit de troepen in en rondom het onderzoeksgebied werden beschoten. Het is mogelijk dat hier sprake was van enkele schoten door artillerie om de troepen te verjagen en er geen sprake was van uitgebreide en langdurige beschieting. Voor dit laatste scenario zijn dan ook geen aanwijzingen.

Hoewel in en in de omgeving van het onderzoeksgebied geen grote naoorlogse wijzigingen hebben plaatsgevonden, is het gebied wel onderhevig geweest aan landbouwactiviteiten. Bij deze activiteiten in zandgrond zal de bodem meermaals tot 40 cm zijn geroerd. Bij deze activiteiten zijn in de omgeving enkele vondsten gemeld, met name Duits, wat niet duidt op grootschalige beschietingen van geallieerde dan wel Duitse zijde. Door het ontbreken van informatie over de intensiteit van de beschietingen rondom het onderzoeksgebied, de bodemsamenstelling- en roeringen in combinatie met de beperkte vondsten van munitie heeft Expload het onderzoeksgebied als onverdacht aangemerkt.

Verdedigingswerken

In het onderzoeksgebied was op een luchtfoto van 3 februari 1945 waren in het zuidelijk gedeelte van het gebied loopgraven en wapenopstellingen zichtbaar. Op een luchtfoto 18 april 1945, een paar dagen voor de bevrijding, is een groot deel van deze loopgraven al niet meer zichtbaar en lijkt te zijn dichtgeschoven of dichtgegroeid. Enkel een klein deel op het terrein van een woning/boerderij was nog wel zichtbaar. Het verdwijnen van de loopgraaf vóór de bevrijding doet vermoeden dat deze tijdens de grondgevechten niet in gebruik was.

In 2024 werd op het terrein van een woning aan de Nijkerkerstraat 22 in Hoevelaken, zie gele pijl in figuur 6, in een put een niet verschoten brisantgranaat 12 cm mortier met restant schokbuis, aangetroffen en geruimd door de EOD¹¹. Op deze locatie is een wapenopstelling aangemerkt. Een mortier van 12 cm is een grote mortier, zie figuur 7, en is niet een stukgeschut dat kan worden opgesteld in een loopgraaf of wapenopstelling van deze grootte. Mogelijk zijn de woning en schuurtjes door de Duitse bezetter gebruikt als onderkomen en opslag en is bij het verlaten van deze locatie de mortiergranaat achtergelaten en later gedumpt in de loopgraaf. Omdat in de gehele omgeving maar één vondst is gemeld kan dit als een incident worden beschouwd en is er geen gegronde reden om in alle loopgraven en wapenopstellingen nog meer explosieven te verwachten. Expload is derhalve van mening dat de verdedigingswerken als onverdacht kunnen worden aangemerkt.

Figuur 7 Granatwerfer 42, Duitse zware mortier met een kaliber van 12 cm.

¹⁰ Vermoedelijk afkomstig van een luchtaanval met boordgeschut.

¹¹ EOD MORA 20240143

CONCLUSIE EN ADVIES

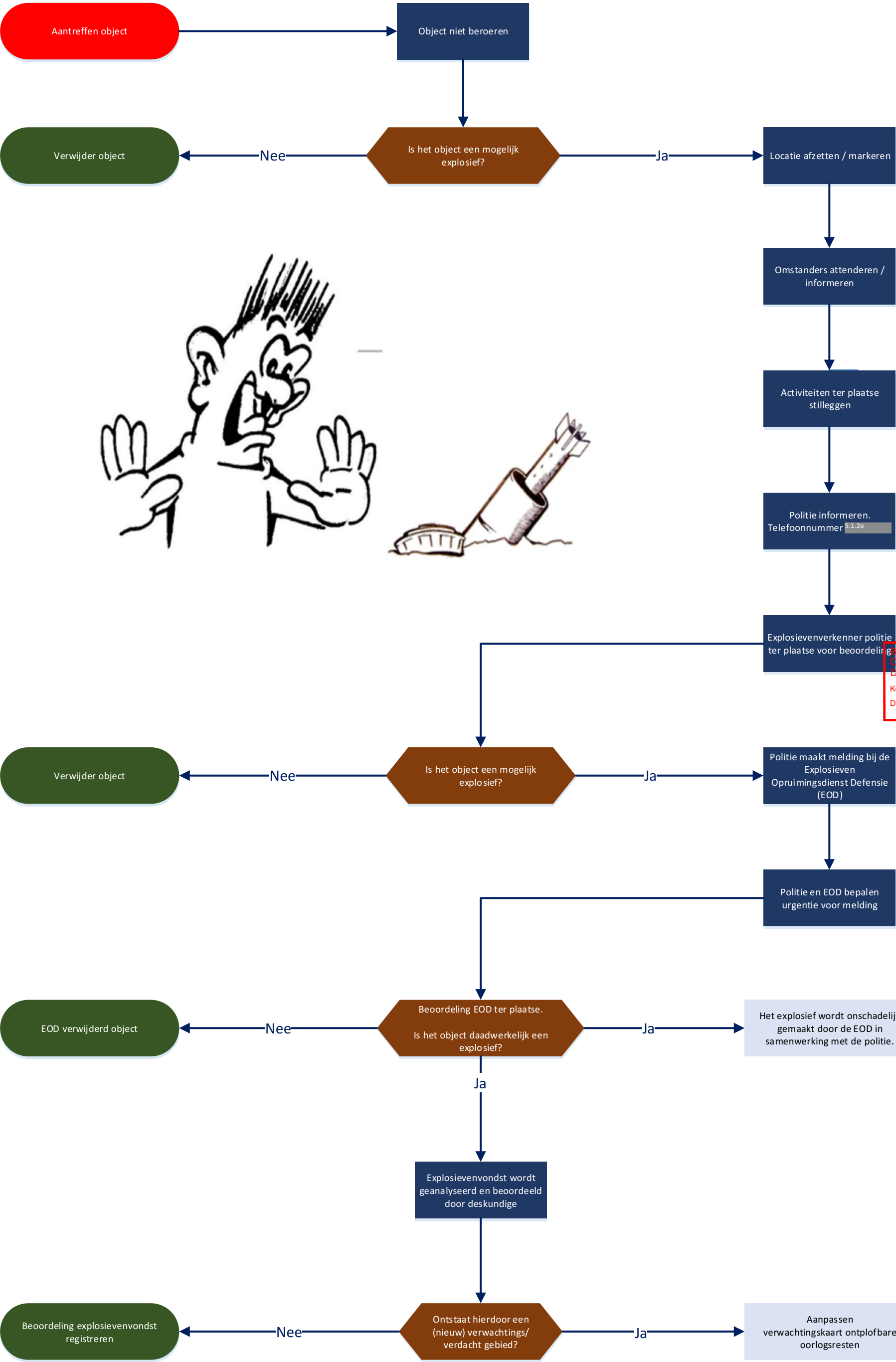
Deze memo is opgesteld tijdens het uitvoeren van het gemeentebreed onderzoek voor Nijkerk. Het gemeentebreed onderzoek was ten tijde van dit opstellen nog niet gereed. In deze fase van het onderzoek komt Expload tot de conclusie dat het onderzoeksgebied bij de Hoevelakense Bos en weergegeven in figuur 1 als onverdacht conflictperiode dient te worden aangemerkt. Expload adviseert om in het onderzoeksgebied het protocol onverwachts aantreffen explosieven te hanteren bij werkzaamheden. Dit protocol is als bijlage toegevoegd aan dit memo.

Behoort bij besluit van
Omgevingsdienst
De Vallei

Kenmerk: 2025W1342
Datum: 11-11-2025

Processchema onverwacht aantreffen ontplofbare oorlogsresten

behoort bij besluit van
Omgevingsdienst
De Vallei

Kenmerk: 2025W1342
Datum: 11-11-2025

Legenda toegepaste uitzonderingsgrondslagen

In dit document zijn gegevens definitief geanonimiseerd op grond van:

Wet	Artikel	Omschrijving	Pagina's
Wet open overheid	Art. 5.1 lid 2 sub e	De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer	1, 3, 5, 10